

Željka Brlobaš

Mijo Lončarić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zbrlobas@ihj.hr

mloncar@ihj.hr

GORNJOLONJSKI DIJALEKT KAJKAVSKOGA NARJEČJA

Gornjolonjskomu dijalektu svojstveno je nekoliko temeljnih obilježja koja ga izdvajaju u posebnu cjelinu unutar kajkavskoga narječja. U ovome se radu na temelju dosadašnjih istraživanja ponajviše zelinskih i vrbovečkih govora toga dijalekta i objavljenih članaka (Kalinski, Lončarić, Šojat) opisuju osnovna jezična obilježja gornjolonjskoga dijalekta: fonološka (vokalizam, konzontanizam, prozodija), morfološka (promjenjive i nepromjenjive riječi), sintaktička (sintaksa padeža i glagolskih vremena, s primjerima vrbovečkih govora) i leksička.

1. Uvod

Gornjolonjski dijalekt kajkavskoga narječja obuhvaća govore koji se protežu od Kalnika i okolice na sjeveru preko zelinskoga kraja zapadnom linijom od rijeke Lonje, na jug prema Ivanić Gradu, zatim jugoistočno prema rijeci Glogovnici te istočno od Vrbovca, na sjever linijom prema Križevcima do izvora rijeke Glogovnice. U tome dijalektu, kao i u drugim dijalektima, postoje razlike između pojedinih skupina govora i samih pojedinačnih mjesnih govora.

To su govori koje je Stjepan Ivšić svrstao u svoju IV. mlađu, revolucionarnu kajkavsku grupu. Ta je Ivšićeva grupa kajkavskih govora, koju je on nazvao križevačko-podravskom, najviše zahvaćena inovacijama unutar kajkavskoga narječja, te su se ti govori, kao i međimurski te gornjosutlanski, znatno udaljili od osnovnoga kajkavskog naglasnog sustava. S obzirom na akcen-

tuaciju ta grupa ima tri bitno različita razvoja. Većini govora te Ivšićeve skupine temeljna su obilježja unakrsna metatonija osnovnoga kajkavskog akuta i kajkavskoga cirkumfleksa (*sûša*, *měso*) te pomicanje naglasaka s kratkoga središnjeg sloga prema početku riječi (*lòpata*) i obrnuto, s početnoga sloga prema središnjemu (*jagòda*). Ivšić je govore križevačko-podravske grupe podijelio u osam akcentskih podtipova, a prema rezultatima suvremenih istraživanja navedena je Ivšićeva IV. revolucionarna grupa podijeljena na četiri dijalekta: a) glogovničko-bilogorski, b) gornjolonjski, c) sjevernomoslavački, d) podravski. Od njih prva dva (a, b) imaju navedenu temeljnu naglasnu osobinu – unakrsnu metatoniju, sjevernomoslavački c) ju nema, a podravski d) ima specifičnu akcentuaciju s ograničenjem naglasaka na zadnja dva sloga (akcentatske) riječi (Lončarić 1996: 145–146). Gornjolonjski dijalekt graniči s varaždinsko-ludbreškim, bednjansko-zagorskim, turopoljskim, donjolonjskim i sjevernomoslavačkim kajkavskim govorima, a u doticaju je i sa štokavskim govorima.

Bitna su obilježja gornjolonjskoga dijalekta unakrsna metatonija cirkumfleksa i akuta, a u vokalizmu refleksi izjednačenih $\varrho = \text{ǰ} \neq u$, tj. postoji posebna fonološka vrijednost toga refleksa ili jednačenje s *o*, za razliku od glogovničko-bilogorskoga dijalekta gdje je $\varrho = \text{ǰ} = u$. U nekim manjim skupinama govora ovoga dijalekta imamo jednačenje s *u*, što je ili mlađa pojava ili je riječ o migracijskim govorima drugih dijalekata.

Gornjolonjski se dijalekt dijeli »također po izotoni koja izdvaja vrbovečki poddijalekt, na dva poddijalekta: *zelinski*, s pomicanjem siline s dugih slogova koji su dalje od penultime, i *lupoglavsko-kalnički*, bez tog pomicanja« (Lončarić 1996: 147; 2005: 113).

U klasifikaciji i podjeli kajkavskih dijalekata u okviru kajkavskoga narječja vrbovečki su govori bili svrstavani u dva dijalekta. Najprije su svrstani u sjeveroistočne kajkavske govore, i to na način da je vrbovečko područje bilo podijeljeno između sjeveroistočnih kajkavskih govora i gornjolonjskoga dijalekta: tako je sam Vrbovec i područje sjeveroistočno od grada pripadalo glogovničko-bilogorskomu dijalektu, a govori sjeverozapadno i jugozapadno pripadali su gornjolonjskomu dijalektu (Lončarić 1986). Međutim, prema novijim istraživanjima (Lončarić 1996), vrbovečki su govori u cjelini svrstani u gornjolonjski dijalekt, jer osim po akcentuaciji – navedenim obilježjima unakrsne metatonije, zatim metatakse, te pomicanja siline – u podjeli kajkavskoga narječja bitan je i razvoj vokalizma. Važan je refleks ϱ i ǰ , koji je $\varrho = \text{ǰ} \neq u$, za razliku od susjednoga glogovničko-bilogorskoga dijalekta ($\varrho = \text{ǰ} = u$).

Po strukturnoj, tipološkoj razdiobi prozodijskih sustava kajkavskoga narječja (Lončarić 1996) gornjolonjski dijalekt pripada u A. b. skupinu, i to u 8. sustav – zelinski govori (Ivšićev tip IV₅) te u 11. sustav – vrbovečki govori (Ivšićev tip IV₆).

Istraživane su pojedine skupine govora gornjolonjskoga dijalekta i o njima je objavljeno nekoliko radova. Istraženi su pojedini govori zelinskoga područja (Kalinski, Šojat) te govori vrbovečkoga područja (Šojat, Kalinski, Lončarić). Opis gornjolonjskoga dijalekta u ovome članku nastao je na temelju dosada objavljenih radova i na temelju razradbe narječne klasifikacije M. Lončarića. Nazivi “zelinski govori / vrbovečki govori” upotrebljavaju se za govor zelinskoga i vrbovečkoga područja, što je u objavljenim radovima istraženo i opisano sukladno pojedinim mjesnim govorima toga područja. Za ostatak područja gornjolonjskoga dijalekta (na sjeveru za kalničko ili na jugu za ivanićgradsko područje) podatci izostaju zbog toga što to područje dijalektološki dosad nije dovoljno opisano na temelju dostatnih terenskih istraživanja.

Primjeri se citiraju, navode – transkripcija naglasaka i glasova – kako je u originalu teksta iz kojega su preuzeti. U opisu sintaktičke jezične razine primjeri se donose na temelju govora Vrbovca, tj. mjesnoga govora suautorice teksta.

U ovome se radu primjeri pojedinih govora označuju kraticama: Bi (Biškupec Zelinski), Čr (Črečan), He (Sveta Helena), Vr (Vrbovec).

2. Fonologija

2. 1. Vokalizam

2.1.1. Inventar

U gornjolonjskome su dijalektu dva vokalska sustava. Prvi je od njih svojstven vrbovečkim govorima, odnosno kajkavskim govorima istočnoga dijela gornjolonjskoga dijalekta.

Inventar:

<i>ī</i>	<i>ū</i>	<i>i</i>	<i>u</i>
<i>ē</i>	<i>ō</i>	<i>e</i>	<i>o</i>
<i>ĕ</i>	<i>ĕ</i>	<i>e</i>	<i>o</i>
		<i>a</i>	

Zelinski govori imaju sljedeći sustav:

\bar{i}	\bar{u}	i	u
ie	uo		
	\bar{o}		\varnothing
\bar{e}	\bar{o}	e	o
$\bar{\epsilon}$	\bar{a}	ϵ	a

2.1.2. Distribucija i podrijetlo

Diftonzi ie i uo homologni su s kratkima e i \varnothing .

Vokal ϵ kontinuant je:

a) izjednačenoga starohrvatskog jata i poluglasa, npr. *lěte* ‘ljetno’, *gòrẽti*, *mě̃gla*, *dě̃nes*

b) kratkoga o u otvorenoj ultimi, npr. *ně̃be*, *sě̃le*, *vũ̃xe*, *mlě̃ke*, *dò̃bre*, *vesě̃le*, *plā̃ve*

c) naglašenoga o u nekih priloga (zel. g.), npr. *dě̃le*, glagola *prě̃siti* ‘prosititi’, *ně̃siti* (u zel. g.).

Zamjena finalnoga o s ϵ opća je u vrbovečkim govorima, a u pojedinim zelinskim govorima postoji ograničenje: ako se ispred o nalaze suglasnici k , g , h , v , b , m , p , zamjena izostaje, npr. *ò̃ko*, *dò̃go*, *vũ̃xo*, *gliě̃tvo*, *ně̃bo*, *pò̃vesmo*, *liě̃po*.

Dugo ϵ , odnosno ie , potječe od izjednačenih $\epsilon = \bar{\epsilon}$ i od sekundarnoga jata, na mjestu i ispred r u sufiksu $-er$, npr. *kramp̃er*||*kramp̃ler*, *ofic̃er*, *tajñer*||*tañ̃er*, *oper̃erati*, ali *sir*.

U primjerima *tìrati*, *sinò̃koša* (Čr, Bi) na mjestu jata je i .

Posebnosti: poluglas

– *dān* (ali *dēnes*), *tāst*; *stīble* (Čr, Bi); *vũn*, *Vũzem*

– u prefiksu **sv-* na mjestu poluglasa stoji o , npr. *zop̃eti*, *zò̃siti*, *zò̃zvati*, *zò̃znati*, *zò̃brati*, *zò̃vreti* (ostali slučajevi poluglasa u prijedlogu i prefiksu v i z obrađeni su kod prijedloga, § 3.5.).

Dugo i kratko ϵ na mjestu su starih $e = \epsilon$, npr. *žě̃na* – *sě̃la*; *tě̃me* – *pě̃t*. U pojedinim se govorima osnovno dugi ϵ realizira \bar{e} , npr. *pě̃t*, *mě̃se*.

Kratko ϵ morfološka je oznaka prezenta u 1. mn. u zelinskim govorima, npr. *kò̃pame*, *znā̃me* (Bi, He), prema $-o$ u kajkavskome narječju, što pokazuje vezu

sa slovačkim jezikom (kao što u srednjoslovačkome imamo *-mo*, umjesto *-me*, Lončarić 1992–1993).

Međutim, 1. mn. prezenta može imati u zelinskim govorima i dubletne nastavke s vokalima *o* i *u* (*damo/damu*).

Kratki se vokal *e* u naglašenome i nenaglašenome slogu izgovara i kao srednje *e* i zatvoreno *e*.

U zelinskome je govoru Svete Helene dubletna pojava zatvoreniji ostvaraj kratkoga finalnoga *a* u nominativu imenica ženskoga roda, npr. *jabòka*, *kràva*, *mègla* (Lončarić i Brlobaš 2010).¹

Izjednačila se kontinuant *l* = *o*, koji su se izjednačili prije (što je jedna od triju osnovnih karakteristika većine kajkavštine), vjerojatno u zatvoreno *o*, prema otvorenijem etimološkom *o*. Novi je refleks nakon jednačenja u kratkom slogu *o*, a u dugom *ō* (vrbovečki i zelinski g.), npr. *dòk*, *žòč*, *mòka* – *nòč*, *mòj*, *žòt*, *sònce*, *mòš*, *ròka*. Kalinski i Šojat kažu: »U oba sela (*Biškupec*, *Črečan*, *B.–L.*) fonem /*o*/ na mjestu je nekadašnjih glasova *l* i *o*, a zamjenjuje i fonem /*o*/ u dugim slogovima. U Biškupcu [...] taj se glas ne diftongira kad je kontinuant *l* i *o*, u Črečanu se, međutim, može pojaviti kao slobodna varijanta te kontinuant diftong *ou*«, npr. *žòt* – *žòut*, *sònce* – *soùnce*, *ròka* – *roùka*, *mòš* – *mòš* (Kalinski i Šojat 1973: 23). U nekim manjim skupinama govora ovoga dijalekta imamo jednačenje s *u*, što je ili mlađa pojava ili je riječ o migracijskim govorima drugih dijalekata (Lončarić 1996: 146).

U vrbovečkim je govorima osnovno $\bar{a} > \bar{a}||o$, a u zelinskim je \bar{a} tek nešto zatvorenije, npr. *tāncati*, *glāncati* – *tāncati*, *glāncati*.

U vrbovečkim govorima osnovno kratko *a* u slogu zatvorenom s *j* dalo je *e* u nekim slučajevima: u upitno-odnosnoj zamjenici za neživo *kěj* (< *kaj*) 'što', u imperativu *děj* 'daj', u prijedlogu *krěj* 'pokraj, kraj'.

Slogotvorno *g* može biti dugo i kratko, npr. *přst*, *křf*, i sekundarno, nenaglašeno u finalnom položaju, npr. *přpr*, *grâbr* (treba pretpostaviti osnovno kajkavsko *grâbər* < **grabrъ*) (Bi).

Kontrakcija je vokala u ličnih zamjenica i u povratno-posvojnoj, npr. *mâ sèstra* / *mâ sèstra* (Vr), *svêmu* (òcu), te u zanijekanome obliku prezenta glagola 'biti': *nêm*, *nêš*, *nê*, *nêmo*, *nête*, *nêju*.

Početni *u* i *o*, odnosno *uo* od nazala ($o || uo < o$) dobili su protetsko *v*, npr. *vũjęc*, *vũjna/vũña* (Vr), *vũlica/vuľica* (Vr), *vũš*, *vučitel/vučiteľ* (Vr); *võzek*, *võgel*, *võžę* (He), *võžę* (Vr), *vuõžę*.

¹ U Začretju je svako kratko *a* zatvoreno (Brozović i Lisac 1981).

Inicijalno *o* prejutirano je, s odstupanjima, npr. *jōgen*, *jōgniščę*, *jōkę*, ali prefiks *o-* nema protetskoga *j*, npr. *ojăčati*, *ōpasti*, kao ni dosta pojedinačnih riječi.

U zelinskim govorima umetnut je konzontant *j*, iza *o* i *u* u nekih riječi, npr. *kūjsa*, *vōjziti*, *vōjs/vūojs* (Čr).

Prefiks *prę-* uz značenje ‘previše’, npr. *pręđębęl*, dolazi u značenju:

1) ‘pra-’, prema češćem hrv. *pra-*, npr. *pręđęt*, *pręnōk*

2) ‘kroz’, prema čećem hrvatskom *pro-*, kao u slovenskome i slovačkome jeziku, npr. *pręmęni sę*, *spręvot*.

Od posebnih razvoja vokala u leksiku zabilježeno je *kūlike*, *tūlike/kuļike*, *tuļike*; *kukūreza*, *kokūreza* (Čr), *kokōreza* (Vr), *kukūriza* (Bi); *jęzek* (Čr, Vr), *glōžen* (Bi); od morfoloških u sufiksu *-ovati*, npr. *darūvati*, *žalūvati*, *verūvati*.

2. 2. Konzontantizam

2.2.1. Inventar

Konzontantizam gornjolonjskoga dijalekta ima inventar fonema svojstven temeljnomu kajkavskom sustavu:

Inventar

Opstruenti	Sonanti
p b f	m v
t d	n l r
c ʒ s z	(ń) (l) j
č ʒ š ž	
k g x	

2.2.2. Realizacija i distribucija

Fonem *v* ponaša se kao sonant samo ispred vokala, inače kao šumnik.

U Biškupcu se *l* ispred *i* omekšava, npr. *męlin*, *fūčkali*, *orăli*.

Na kraju riječi ne mogu stajati zvučni šumnici, dolaze samo bezvučni konzontanti, npr. *mōš*, *zōp*.

Izjednačilo se **t'*, uključujući i ono u **št'*, sa **č* u srednjem *č*, npr. *čřf*, *zamăščęn*, *pūščęn* (Vr). Analogno tomu refleks **d'*, uključujući i ono u **zd'* i

*zg', dao je ž u vrbovečkim g., kao na JI narječja, npr. *měža, prěža, rōžžę* (Vr). U zelinskim govorima *d' ima refleks j, kao u zagorskim govorima, zapadnom području, npr. *žęja, mejâš, bręja* (Čr), *žęjen*. Izoglosa j – ž (< d') dijeli dijalekt.

U zelinskim su govorima palatali l i n depalatalizirani. Palatalni lateral l izjednačio se s prvotnim l, npr. *lūdi* (N mn. 'čovjek'), *kluč, pōle, lūbičica, žul, lūbaf*. Nazalno n ili se izjednačuje s prvotnim n, npr. *čręšna/črięšna, ž nō*, ili dolazi do anticipacija palatalnoga elementa među vokalima i na kraju riječi, npr. *sęjnam, kōjn, kōstajm, kōpajna, prī jne, opājnek* (otuda i u kosim padežima, npr. G jd. *opājnika*). U vrbovečkim govorima n i l nisu depalatalizirani, npr. *čeręšna, kuxiņa, pęn, kluč, krâļ*. Sonant l izjednačuje s l ispred prednjih vokala i, e, e (e || e < ě, ə), npr. *ļipa, ļęk, stōļęc, bōļi mę*.

Lateral l čuva se na kraju sloga, u imenicama (*stōl, čavęl, pękęl, kōtel*, G jd. *stōlca*) i u pridjevima, uključujući i pridjev radni (*vęsęl, pękęl*).

Spirant x čuva se:

1. u nekim leksemima, npr. *Xrvāti, xitāti, strōxa* 'streha', *bōxa, xīža* (ali *oču*)
2. kad je sekundarno, protetsko ispred slogotvornoga r, npr. *xřža, xřzati, xřvati se/xřvati se*.

Gubi se u skupu xr-, xl-, npr. *râst/râst* (Vr), *lât* 'hlad' (Vr), *rāniti* (Čr, Bi) / *rāniti* (Vr).

U nekim govorima nema x u sustavu, a najčešće je zamijenjen s j ili sporadično f, npr. *meūjne, kųjna, grā, pastū, krū* (Bi), *itil je, iža, (Svęta) Jęļęna, Jęļęcājnka, ōrej, snęja* (Vr, He), *dřštati* (Vr, Čr).

Tjesnačno z ispred okluziva g zamijenjeno afrikatom ž, npr. *rōzga, mūzga*, G jd. *mōzga, bęzga* – otuda N jd. *mōzek, bęzek/bięzek* (Čr), fonologiziralo se.

Labiiodental v parnjak je bezvučnomu f, ali u dijelu distribucije zadržao je osobine sonanta, npr. *ōfca, krâfski/krâfski, nōfci*, prema *svęmu*.

O sekundarnom, protetskom v- i j- v. 2.1.

Palatalno *r' dalo je slijed -rj- u intervokalnome položaju, npr. *ōrjem, pręārjati, ogovārjati, mōrje, vęčęrja*, analogijom i *škārje/škārije* (Vr), ali *kolâr, gospodâr, cār* (I jd. *kolârom, gospodârom, cârom*).

Skup *čr- dao je čr-, npr. *čřf, črvļif, čřn*, a u pojedinim se govorima u nekim leksemima javlja i cr-, npr. *cřn* (Vr). Prema *čer- dolazi punoglasje, npr. *čeręve, čeręp* (Vr).

U skup žr nije umetnuto d, npr. *žrębę* (u vrbovečkim govorima i *žerębę*), *žręti*.

Sekundarni skupovi s -bj- većinom su nepromijenjeni, npr. *smętje/smetję, grōzdje/grūozdje, sādje/sadję*, pa *snōpje/snopję*, tj. ne dolazi do jotacije kraj-

njega konzonanta osnove i epenteze *l*. Između njega i sufiksalnoga *j* u pojedinim se govorima izgovara više ili manje reducirano *i*, npr. *brɛstʲjê*, *rastʲjê*, *tʃsʲjɛ*, *lʲstʲjɛ*, *grôbʲjɛ* / *brɛstʲjɛ*, *rastʲjɛ*, *tʃsʲjɛ*, *lʲstʲjɛ* (Vr). Pojedine riječi imaju *ʲ*, utjecajem sa strane, npr. *grôbʲɛ*, *divʲli*.

Sekundarni skup **lʲj* u vrbovečkim govorima dao je *ʲ*, npr. *zêʲɛ*, a **nʲj* u zelinskim govorima razvilo se kao prvotno *ń*, s anticipacijom palatalnoga elementa, npr. *kamêjņɛ*.

Svojstvene su i promjene u konzonantskim skupovima, koje se pojavljuju i u većini kajkavskih govora. Jedni konzonanti zamjenjuju se drugima ili onemogućuju pojavu nekih konzonanata u određenim konzonantskim skupovima kada jedan konzonant ispada:

– skupovi *tl*, *dl* dali su *kl*, *gl*, npr. *mêkla*, L jd. *nâ kle* (odakle analogijom i A jd. *nâ kel* (Bi, Čr)), *gliêtvogʲlêtvɛ*

– skup *vn* ima različit razvoj, npr. *zdâmnâ* – *zdâmlâ* – *zdâvnâ* (Čr, Bi)

– u skupu na početku riječi ispao je početni konzonant, npr. *šênica*, *čêla*, *tič*, ali *tkâti*

– inicijalno *v* ispalo je ispred nekih konzonanata, npr. *lât* ‘vlat’, *lâs*, *slêči/lât*, *lâs*, *sʲlêči*

– u *gd*- ispalo je *g*-, npr. *dê* ‘gdje’, *dâ* ‘kada’

– skupovi *-tvr-* i *-svr-* pojednostavljeni su ispadanjem *v*, npr. *tʃt*, *čêtrtek*, *sʲrbi mɛ*

– u skupu *dn* ispalo je *d*, npr. *glâna*, *glâni*, *jêna*, *jêni*, *sʲrêjni*, *zâjni/glâna*, *glâni*, *sʲrêni*, *zâni*

– iza palatala ispalo je *j*, npr. *vrâzi/vrâzi*, *bûoži/bôži*.

2. 3. Naglasak

2.3.1. Inventar

Izmijenjeno je prvotno stanje kajkavskoga naglaska s obzirom na njegov položaj, mjesto u riječi i kvantitetu. Znatne su razlike između pojedinih područja, pa i između onih koja su zemljopisno bliska. Vrbovečki govori imaju određena naglasna svojstva različita od zelinskih govora.

Gornjolonjski dijalekt pripada skupini A, podskupini b (Lončarić 1996: 58–63).

Inventar ima tri naglaska: kratki (˘), dugi silazni (ˆ) i dugi uzlazni (˜).

2.3.2. Realizacija

Naglasci imaju uobičajenu kajkavsku fizionomiju. Kratki se obično realiziraju silazno, rjeđe uzlazno, kao tromi ili produljeni (poludug), npr. [vòda || vòda || vòda || vòda, lîpa || lîpa || lîpa || lîpa]. Rijetko se ostvaruje dugo kao dugi naglasak, a da nije i fonološki dug, npr. [vòda || vòda || lîpa || lîpa].

2.3.3. Distribucija

Prvobitni kratki naglasak (') u zadnjemu slogu pomaknut je u predzadnji, npr. *sěle, jězek, kòlec/kòlęc, sněxa*. Novonaglašena kratka penultima ostvaruje se katkad dugo i uzlazno, odnosno novi je naglasak dugouzlazni, npr. *sěle, rěbre, čòvek* (Bi). Nije uvijek jasno je li riječ o realizaciji kratkoga naglasaka ili je dobio novi dugouzlazni naglasak. Kad je predzadnji slog bio dug, novi je naglasak uzlazni ili silazni, npr. *ròka, mliěke, glāva*; u govoru Svete Helene uz uzlazni se naglasak u navedenim primjerima ostvaruje i silazni, npr. *ròka, glāva*.

Gornjolonjskomu dijalektu svojstvene su dvije vrlo specifične pojave: križna metatonija i križna metataksa.

Križna metataksa odnosi se na:

1. pomicanje kratkoga naglasaka (') s inicijalnoga u medijalni kod trosložnih riječi, npr. *jabòka, jagòda, detěla/detěla, iděmo*

2. pomicanje kratkoga naglasaka s medijalnoga sloga u prethodni, npr. *lòpata, šěnica, kòpriva*, G jd. *těleta, gòreti, nòsiti, kòpati*. Kada je prethodni slog bio dug, dobiven je uzlazni akcent, npr. *pîsati, živeti, mlătiti/mlătiti*.

Postoje slučajevi u kojima se kratki naglasak nije pomaknuo sa staroga mjesta, npr. *šěpnòla, čkoměti, otîšla, dopělame* (Bi).

Križna metatonija obuhvaća duge naglaske.

1. $\sim > \hat{}$ = promjena osnovnoga kajkavskog dugouzlaznog naglasaka, novoga praslavenskoga akuta (\sim) u dugi silazni, cirkumfleks. Postoje razlike između zelinskih i vrbovečkih govora. Zajedničko im je da dugi uzlazni naglasak prelazi u dugi silazni u prvome slogu dvosložnih riječi, npr. *sûša, zěļę, pîšęm*. Razlika je u daljem razvoju ultime koja je imala akut:

a) u zelinskim govorima dobiven je, i zbog distribucije, dugosilazni naglasak, npr. *kovâč, kotâč, purân*, G jd. *vodę, nogę*, prez. *sedim, lętım*, prema G jd. *kovâča, kotâča, sedimo, lętimo*

b) u vrbovečkim govorima naglasak s ultime pomaknut je na penultimu, npr. *kòvač, kòtač, pùran*, G jd. *vòdę, nògę*, prez. *sėdim, lętım*, prema G jd. *kovâča, kotâča, sedimo, lętimo*.

2. $\hat{ } > \tilde{ } =$ promjena osnovnoga dugog silaznog naglaska (= stari i metatonijski) u dugi uzlazni, npr. *měse*, *s krāvu*, *z lopātu*, *ž nīmi*, *svuōra*, *rūška*, *kuōža*, *mēla*, *čūjem*, *mīslim*, *šēnični* / *s krāvu*, *z lopātu*, *ž nīmi*, *svōra*, *kōža*, *mēla*, *mīslim* (Vr). Postoje i primjeri u kojima se sačuvalo starije mjesto naglaska, npr. *posēkel*, *posēkli*, *mēse*, *tēste*, *rūška* (zel. g.), prema *sūša*, *zēļe*. Toj pojavi uzrok može biti utjecaj standarda, ali i utjecaj govora s očuvanjem starijega stanja, jer se u zelinskim govorima pojavljuju i konzervativniji tipovi govora s obzirom na križnu metatoniju, gdje se često ostvaruju nepromijenjeni stariji dugi naglasci, npr. Biškupec (Kalinski i Šojat 1973: 27).

U višesložnim riječima, osim kad je u penultimi, u vrbovečkim govorima, ali i u pojedinim zelinskim, npr. u Črečanu, silina se s pretpostavljenoga dugog silaznog naglaska progresivno pomiče, a duljina ostaje, naglasak $\hat{ }$ rastavlja se na $\bar{ }$, tako u mn. prezenta, npr. *mlātimo*, *pīšēmo*, *zīēšēmo*, *rānimo*, *tāncāmo*, G jd. *visuokōga*, *četrtōga* (prema *visuoki*, *tūopli*, *četrti*), pridj. r. ž. r. *biežāla*, *mlātīla*; u Vrbovcu *zēšēmo*, *rānimo*, G jd. *visōkōga*, *tōplōga*, *četrtōga* (prema *visōki*, *tōpli*, *četrti*), pridj. r. *bēžāla*, *pripovēdāla*, *zapisāvāla*, *ogovārjāla*.

Istu pojavu imamo i kod pretpostavljenoga uzlaznog naglaska, npr. *govēdina*, *cērkvica*, mn. prezenta *mīslīmo*, *vīdīmo*, *čūjēte*, obliku odr. vida pridj. *muokrōga*/*mōkrōga* (Vr). Izuzetci od toga pravila, npr. *tāncati*, *glāncati*/*tāncati*, *glāncati* (Vr), kako su utvrdili Kalinski i Šojat (1973: 28), »nastali su prijelazom u drugi akcenatski tip« tako da se prvotno *tāncati* preko naglaska *tāncāti* izjednačilo s tipom *pīsāti*, koji u navedenim govorima ima naglasak *pīsati*.

U dugoj ultimi, uključujući i jedini slog, stoji samo dugi silazni naglasak, npr. *žūl/žūļ*, *kotāč*, *purān* (zel. g.), G mn. u imenica *rōk*, *krāf*.

Nenaglašene duljine samo su prednaglasne. Većinom su sekundarne, nastanak je prikazan.

3. Morfologija

U prikazu morfoloških obilježja upozorava se na ona obilježja koja su u pojedinim govorima dijalekta različita.

3.1. Imenice

3.1.1. Muški i srednji rod

Jd. Imenice m. r. u I jd. imaju generaliziran nastavak *-om*, npr. (z) *vōkom*, *brātom*, *ōcom*, *mōžom*.

Imenice m. i s. r. u L jd. imaju *-u*, npr. (*na*) *stòlu*, *mòstu*, *kòlenu*, (*v*) *ormâru*, *sêlu*.

Mn. Imenice imaju u N nastavak *-i*, a izgubili su se rezultati sibilizacije, tj. osnovni velari ostaju nepromijenjeni u cijeloj paradigmi, npr. *vôki*, *vrâgi*, *mâčki*.

G m. r. ima generaliziran nastavak *-of* (< *-ov*, *-ev*, koji morfem dolazi samo u tom padežu), npr. *rògof*, *stòlof*. Rijetke imenice imaju nastavak *-i*, npr. *môži*, i nulti nastavak (kao i N jd.) npr. *kùojn* (zel. g.), *kôn* (Vr).

U D m. r. nastavak je *-om*, npr. *brêgom*, *dêčkom*.

A ima *-e*, npr. *zôbe*, *ormâre*, *ôce*.

U L nastavak je *-i*, npr. (*na*) *stòli*, *mòsti*, svojstven vrbovečkim govorima, te nastavak *-e* (*-ie*) svojstven zelinskim govorima, npr. (*na*) *zôbe/zôbie*, *stùole/stolîe*.

U I m. i s. r. nastavak je *-i*, npr. (*z*) *môži*, *kôni*, *vûxi*, *jâjci/jâjci* (Vr), a neke imenice mogu imati i *-mi*, npr. (*z*) *môžmi* (Vr) / *možmi* (Čr), *vûxmi* (Vr) / *vuxmi* (Čr).

DLI s. r. obično imaju nastavke imenica *a*-osnova (i prije su u genitivu mn. imale jednak nastavak), npr. D *sêlam*, *rêbram*, *liêtam* (Čr), L *sêla*, I *sêlami*, *vîedrami* (Čr).

3.1.2. Ženski rod

Jd. G ima nastavak *-e*, npr. *bâbe*, *žêne*, *šûme* (zel. i vrb. g.); *vodê*, *nogê* (zel. g.).

DL ima *-e* // *e*, npr. *cûre*, *motike*, *rôke*, *dûše*, *svêkrve*; taj je nastavak i u *i*-deklinaciji u pojedinim govorima, npr. (*na*) *mâste/mâste*, (*f*) *křve*; *-i* je sačuvano npr. u Črečanu: *kuôsti*, (*f*) *křvi*, (*na*) *mâsti*.

I *a*-osnova ima dublete *-u* i *-o*, npr. (*z*) *vòdu*, *bâbu/bâbu*, (*s*) *krâvu* / (*z*) *rôkô*, *glavô*, *sekîro*, a *i*-deklinacija nastavak *-jo* ili *-ju*, npr. (*s*) *kòstju* / *kostjû/kostjô*, (*z*) *mâstju* / *mastjû/mastjô*.

Mn. NA *-e*, npr. *žêne*, *cêste*, *xîže*.

G, kao i srednji rod, ima nulti nastavak, a riječi kojima osnova završava na dva suglasnika imaju “nepostojano” *e*, npr. *žên*, *dêšek*, *rûšek*; *vûx*, *sêl*, *rêber*, (*pêt*) *lêt* (< *lête* ‘godina’).

D ima *-am*, npr. (*k*) *lîvadam*, *žênam*, i *-a*, npr. *bâba* – jednačenje s L *-a*, npr. (*pri*) *bâba*, (*na*) *jabôka*, *rôka*, *škuôla*.

I ima *-ami*, npr. (s) *kravàmi*, (z) *ròkami/ròkami*.

Im. *màti* (*màter*) i *čęer* imaju većinom promjenu po *a*-osnovama, a pojedini padeži idu po *i*-deklinaciji.

3.2. Pridjevi

Određeni i neodređeni vid pridjeva ima redovno posebne oblike samo u N jd. m. r., npr. *dòber* – *dùobri/dòbri*, *lìep/lêp* – *lìepi/lêpi*, *zèlèn/zèlèn* – *zèlèni*; negdje se razlikuju oblici (ne)određenoga vida pridjeva prozodijski, npr. *bogàta žęna* : *žęna je bðgata*. Oblik određenoga vida može doći i u atributivnoj službi i u predikativnoj, a u predikativnoj službi običniji je oblik neodređenoga vida.

U sklonidbi m. i s. razlikuju se palatalni i nepalatalni nastavci, npr. *duobròga/dòbròga* – *vròčęęga*. U ž. r. jd. obično je prevladao nastavak imeničke deklinacije, npr. D jd. *dòbre žęne*.

3.3. Zamjenice

Lična zamjenica *jà/jà* u vrbovečkim govorima u I jd. ima oblik (z) *dòmļu*, u drugim je govorima *zdęmlu* ili (z) *męno*.

Upitna zamjenica za živo u vrbovečkim je govorima *štę* (npr. *Štę je dòšel?*), a u zelinskima *kì* (*kà*, *kò*). Upitna zamjenica za neživo u vrbovečkim je govorima *kęj*, a u zelinskima *køj*.

Za upitno-odnosnu zamjenicu ‘koji’ leksem je i *tęri*, *tęra*, *tęre* u zelinskim govorima.

Pokazna zamjenica m. ima oblike *of*, *on/vęn/vęnaj*, uz *òvaj*, *tàj/tàj*, *ònaj*.

Neodređene zamjenice za ‘netko’ i ‘nešto’ glase *nęšte* i *nišče*.

Zamjenički pridjev ‘sav’ glasi dvojako: u vrbovečkim govorima *ves* i *saj*, u zelinskima *ves*, npr. *vęs / sàj si mòker* – *vęs svęt / sàj svęt*.

3.4. Glagoli

3.4.1. Oblikom se razlikuju infinitiv i supin, npr. *mòram órati* – *idęme / idęmo órat*, *mòram rāniti* – *pęme / pęmo rānit*. Supin se od infinitiva u nekih glagola razlikuje i naglaskom osnove, npr. *spàti* – *spàt*, *kràsti* – *kràst*. U drugih samo oblikom, npr. *kòpati* – *kòpat*.

3.4.2. U prezentu 1. mn. tvori se u zelinskim govorima nastavkom *-me*, npr. *kòpame*, *znāme*, *pítame*, a vrbovečkim je govorima nastavak *-mo*.

U 3. mn. generalizirano je *-jo/-ju* (prema tipu *delàjo*), npr. *peřèjo*, *pijèjo*. Međutim, u govorima postoje dublete sa starijim *-u* ili *-e*, npr. *pèru*, *plju*, *nòse*, *vòze* (Vr). Višesložni glagoli na *-ati* s osnovom na labijal u pojedinim govorima imaju epentetsko *l*, npr. 1. jd. *kòplem*, *zìblem*, *drèmlèm* (zel. g.) prema *kòpam*, *zìbļem*, *drèmlēm* (Vr).

Pomoćni i drugi nepravilni glagoli imaju posebne paradigme. Glagol ‘htjeti’ ima *òcu*, *òčeš*, *òče*, *òčemo*, *òčetè*, *òčejo/òčemo*, *òčetè*, *òčèju*. Oblici su svršenoga prezenta glagola ‘biti’: *bòdem*, *bòdeš*, *bòde*, *bòdèmo*, *bòdète*, *bòdèjo*, uz stegnute oblike *bòm*, *bòš*, *bò*, *bòmo*, *bòte*, *bòdo*. Zanimjekani oblik svršenoga prezenta glasi: *nèm*, *nèš*, *nè* (vrb. i zel. g.), *nème*, *nète*, *nèjo* (zel. g.) // *nèmo*, *nète*, *nèju* (vrb. g.).

Glagoli – ‘moći’: *mòrem*, *mòreš*, *mòre* (vrb. i zel. g.), *morème*, *morète*, *morèjo* (zel. g.) // *morèmo*, *morète*, *morèju* (vrb. g.), zanimjekano *nèmrèm*, *nèmrèš*, *nèmrè* (vrb. i zel. g.), *nèmrème*, *nèmrète*, *nèmrèjo* (zel. g.) // *nèmrèmo*, *nèmrète*, *nèmrèju* (vrb. g.). *Jèsti* glasi *jèm*, *jèš*, *jè* (vrb. i zel. g.), *jème*, *jèste*, *jèjo* (zel. g.) // *jèmo*, *jèste*, *jèju* (vrb. g.). Prema prezentu *pèm*, *pèš*, *pè* (vrb. i zel. g.), *pème*, *pète*, *pèjo* (zel. g.) // *pèmo*, *pète*, *pèju* (vrb. g.), koji služe za izricanje budućnosti ‘poći; ići’ nema infinitiva (**pojti*).

3.4.3. Za izricanje prošle radnje postoji perfekt, rjeđe pluskvamperfekt. Ostatak aorista je oblik *bi*, koji služi u tvorbi kondicionala.

Imperativ – *jèsti*: *jèč* – *jèčte*; *povedàti*: *pòveč* – *pòvečte*; *glèđeti*: *glèč* – *glèčte*. Glagol *vidèti*: *viš*// (*vič* – *vište* // *vičte*).

Futur ima tipičnu kajkavsku tvorbu: svršeni prezent glagola ‘biti’ + glagolski pridjev radni, npr. *bòm dòšel*, *bòdo išli* (*išli*) *jagòde bràt*, *bòte zmòkli* (*zmòkli*).

3.5. Nepromjenjive riječi

U priloga tipični su likovi: *màm* ‘odmah’, *kòt* ‘kuda’, *tòt* ‘tuda’, *mòrti*, *vùtomar* ‘uzalud’, *kòmaj/kòmoj* ‘jedva’, *sèñak* ‘ipak’, *pòke* ‘po što’, ‘zašto’, *zàke* ‘zašto’, *tàki*, *takáj*, *sìm* ‘ovamo’ (npr. *Dèj ga sìm da ga spràvim*), *vènde* ‘ondje’, *prède/prèdi* (i kao prijedlog).

Prilozima *doma* i *dimom* / *domom* razlikuje se mirovanje i cilj kretanja, npr. *čèra smo cèli dàn bìli dòma* – *idèmo màm dimom* (Vr).

U prijedloga tipično je: *čèz* ‘kroz’, *pòrat* ‘radi’, *òber* ‘iznad’.

Tipični su veznici: *čè* ‘ako’, *àle/ale* ‘ali’.

Prijedlozi *sb* i *izb* stopili su se u jedan prijedlog – *z* (s fonetskim ostvarajima u skladu s glasovnim promjenama), npr. *z làktom*, *š čàjom/čàjem*, *s tètù*, *ž nìmi*; *z làkta*, *s pòda*, *š čàše*, *ž néga*.

Prefiksi *sb-* i *izb-* stopili su se također u jedan predmetak, s češćim polaznim likom *z-* (s fonološkim alternantama u skladu s glasovnim promjenama) i rjeđim likom *zo-*, npr. *změstī, změšati, spēči, stěpsti, ščěxati, ščěknuti; zōšiti, zōzvati, zōznati, zōbrati*.

Na mjestu prefiksa *vb-/v̄b-* stoji:

1. *v – v̄mīti (sę), v̄mrěti, v̄lōviti*
2. *f – f̄tōpiti (sę), f̄krasti, f̄těk̄nuti*
3. *ø – dōvec, dōvica, nōk*.

Prijedlog *v̄b* ima likove *v* i *vu* (*v* se ostvaruje u skladu s glasovnim promjenama), npr. *vu/v zēm̄lu/ zēm̄lu, v goriceę, v nēbe, vu tom, vu nēm, vu mę, f šūmu, fp̄čč, f kōla*.

4. Sintaksa

4.0. Na temelju dosadašnjih proučavanja sintakse suvremenih kajkavskih govora (Lončarić 1994, 1996) pojedina temeljna ili specifična sintaktička obilježja prikazuju se na osnovi sintakse oblika i vrsta riječi te kongruencije, i to u vrbovečkim govorima, po modelu sintaktičkoga opisa u navedenim radovima M. Lončarića (posebno Lončarić 1996), bez pojedinačnih oznaka citata ili parafraziranih rečenica. Primjeri se navode prema mjesnomu govoru suautoričeskoga teksta.

4.1. Zamjениčke i glagolske klitike mogu, uz enklitike, biti i proklitike, npr. *si sę nāšel ž nō?, m̄u ja nēm niš rēkla, bōm ōbet dēnes kesnēšę skūxāla, stę si zęļi motikę sōbu?, bō trēba d̄ř nacēpati*.

Pridjev radni često dolazi iza objekta, npr. *čęra su goriceę pōbraļi, nāvek ję zā sę ględel, gđā bōtę Zāgřep išļi?*

Uz brojeve *dva, tri, četri, obodva* većinom je imenica m. u mn., npr. *dvā brāti, čętri vōļi, māti ję imēla dvā sīņę, krāva si ję zbīla ōbodva rōgę, trī tājļi ļivadeę jōš nēsu p̄řorāni*. Uz *pet* i dalje imenice svih triju rodova su u G mn., npr. *sęšt krāf, dęšet rājļi zēm̄ļę, pēt lāgvof vīna, za tō ję sigurnę čūlē vēč dęšet sēļ*.

U svezama osobne zamjenice s brojevima zamjenice su obično u N, rjeđe u G, npr. *ōni dvā pęju zūtra ōrat, mī dvę bōmo ōstaleę dōma, mī trī/nās trī*.

Pokazne zamjenice mogu imati službu određenoga člana, npr. *rēkel ję da ję ōn tē/tāj p̄řāvī*, a broj *jeden/jen* neodređenoga člana, npr. *tī si jęn vēļiki będāk; tō su ti jęna stāra, pot̄fta kōla; tām ti ję jęna fān dōga dęska*.

Uobičajen je dijelni G, npr. *děj mi vōdeę, ōčęš piti p̄vēę?, na v̄rtu imāju sļif, jābōk, rūšęk i oręjof*.

Uz upitno-odnosne i neodređene zamjenice dolazi G, npr. *kěj si čũla nõvoga?, nõķę vęļikoga ti sę prijęle na lãķę, od nõģa nõš niš dõbroģa čũl.*

Običan je etički D, posebice povratne zamjenice, npr. *kũpil sęm si nõvi bicikļin, õtpri si vrãta, dęjtę si zęmetę jęsti, mõram si mãle počinõti, õva mi pęč nigdar nõķę dõbre gõreti.*

A može biti i bez prijedloga *v/vu* uz glagole kretanja, npr. *dęni v zęmlu/ zęmļu, idęm f/õ šumu, zũtra pęmo Zãģrep, mõram ãti štãlu.* Tako je i kod L, npr. *pęķe mi nõķę gõreti.*

I sredstva redovno je s prijedlogom, npr. *pĩsati z õlofku, võziti sę s trãktorom, kõpati z motiku;* bez prijedloga je kad se prijedlog gubi zbog fonoloških razloga, npr. *cępļe drva sęķĩru, jęļi smo grãx zęļom;* tako je i kod I društva, npr. *živi svõjemi stãrci, zęļi su sõbu dõst pęņęs,* prema npr. *dõšla mi bõ sęstra z mõžom.* Prijedlog *z* je i uz indirektnu objekte u I, npr. *bãvi sę s poļoprĩvredu, poķęļi su sę baviti z õfcami.*

4.2. Povratni su (nepravi povratni) neki glagoli, npr. *plakãti sę, vũćiti sę, nãfćiti sę, dići sę, pãsti sę.* Klitički oblik povratne zamjenice uz neke je glagole najčešće u D, npr. *bõm si sęñak mãle sęla, sędnetę si, klękni si, põpi si võdę, õtpri si vrãta.*

Infinitiv s 3. l. jd. pomoćnoga glagola *biti* znači isto što pasivna konstrukcija *se + prezent* glagola *moći*, npr. *dok sãki dãn cũri dęšć, na põļu nõ mõći delãti; mõći ję vidęti do Sļemęna dok sę męģla dģņę; tõ višę nõ mõći trępiti.*

Obična je sintagma *za + infinitiv* umjesto glagolske imenice, npr. *võda za piti, ãmaš ķęj za jęsti?, tęļę ję za prõdati, ãmam sę põne za vũćiti, õn ję za žęniti.* Infinitiv se pojavljuje i u službi objekta, npr. *õķęš da ti donęsęm piti.*

Prezentom svršenih glagola može se izricati budućnost u nesloženoj rečenici, npr. *mãm dõjdęm; za çãs sę vřņęm; dok pręjdęm, tĩ porãvnaj za dõmļu.* Prezent svršenih glagola može se upotrijebiti u značenju imperativa, npr. *dõk bõš štęla jęsti, sãme si prižģęš pęč i stõpiš jũxu.*

Futurum se može izricati zapovijed, npr. *nę bõš tãm õćla, bõš mi õtpri vrãta.*

Imperativ glagola *dati* upotrebljava se uz imperativ drugih glagola, npr. *dęjtę si mãle pojęķtę, dęj mi skũxaj kãvu, dęj si mãle sędni.* Imperativ *hodi – hodi-te* dodaje se imperativu ili supinu drugih glagola, za izricanje blaže zapovijedi, npr. *õjdi sę spręmat, bõš drũģač zakesnęla; õjtę spãt, zũtra sę mõrãte rãne dići; õjdi donęsi mãle drř šũpę; õjdi z dõmļu, bõš mi põmogla sęne zmętati.*

Zapovijed, samostalno i uz imperativ, može se izricati i riječima *na/nate*, npr. *nã, õblęci si õvę lãķę; nã ti ‘uzmi’; nãtę, zęmetę si.*

Sveza *naj/najte* + *infinitiv* izriče zapovijed ili molbu, npr. *nâj mi zâbiti ôļę kûpiti, nâjtę mi vrâta ostavitî otpřta, nâjtę pręvēč dõge ôstati tãm*; u svezi *nâj/nâjtę mi ręči* pojačava značenje čuđenja ‘zar je to moguće, doista li je tako’.

4.3. Odnosne rečenice koje se odnose na neživo mogu se povezivati s glavnom rečenicom odnosnom zamjenicom *kej*, npr. *donęsi gûn kęj sę na kòla męčę, preprñavęla sę ję zdęla kęj ję vēč fañ ļęt stâra*.

Odnosne zamjenice mogu imati i neodređeno značenje, npr. *zâpri ļęsu da čija kòkoš nę vļęznę na dvõriščę; mògle bi čije dętę vù taj jâřek ôpasti; mòrti bi čija žęna štòla kûpiti jâjęc*.

Uz zbirne brojeve često dolazi imenica *komad* ili *glava*, npr. *ima dvõje komâdi dęce; pròdal ję dvõje glâf svîñ; ostâvila ję dõma četvęre komâdi dęce*.

Za pojačavanje ili modificiranje značenja riječi, najčešće pridjeva, glagola i drugih priloga služe prilozi, npr.: *pri dòktoru ję bile čude bętęžni ļudi; čude ję tõga vēč nâpravil; tębe ję stânica dõst daļęke ot xizę; nę zględa dõbre, jâke ję slâba; bile je ję pręvēč dõbre; bil ję čiste blizu męne*.

Za označivanje odmicanja uz glagole kretanja često dolazi prilog *proč*, npr. *proč ôjdi, nâj tû smętati; mękni sę proč da mòřem tõt pręjti*.

Prijedlog *za* može imati značenje prijedloga *o*, te zahtijeva uza se A, npr. *zâ nu / za nęga smo sę spomññali*.

Obično je ponavljanje, udvajanje negacije, npr. *jâ nõ dõbre ni nę pòznam; nę bi ti pròdal tõ zęmļu ni za nikakvę pęnęzę; još ga nę dõbre ni vïdla*.

Obilježja složene rečenice većinom ne odstupaju od načina na koji se i u drugim govorima slaže glavna rečenica sa zavisnom. U povezivanju složenih rečenica sa zavisnom služe veznici svojstveni leksiku starijega kajkavskoga sloja.

5. Leksik

5.1. Običan je karakterističan kajkavski leksik, npr. *seññę* (Vr), *krtovñęc*, *vũjti*, *z`era*, *čk`omęti*, *čv`alę* (*pej*. ‘usne’), *skù:psiti*, *šl`apa*, *žnà:la* ‘žetjelica’, *sm`icko* ‘sklisko’, *k`očmer* ‘smrad; otpad’, *v`adlati* ‘kladiti se’, *t`aflati* ‘bezvezno pričati’, *trxję*: ‘veća količina tereta’, *s`ejņev/sęmeñ* ‘sajam’, *p`uklav*, *m`elko* ‘kao brašno, brašnasto’, *t`ulmast* ‘glupav’, *l`ampę*, ‘laloke; usta *pej*.’, *m`otvęn* ‘mutan’, *kię:zmati* ‘tući’, *b`uzrati*, *svržję*: ‘granje’, *l`efko*. Na cijelome području dijalekta potrebna su dodatna istraživanja kako bi se utvrdio stariji, primarni fond riječi, koji će drugim jezičnim leksičkim utjecajima, migracijama stanovništva, ali posebice starenjem izvornih govornika vrlo brzo izgubiti svoju uporabu. Riječi starijega leksičkoga sloja će nestati, biti supostavne ili u potpunosti zamijenjene novijim leksemima, npr. *dešč* – *kiša*, *žmek(ek)* – *težek*.

Dijalektu je svojstvena uporaba deminutiva i hipokoristika, npr. *pěšek*, *cùžek*, *cvětiče*, *xižica*, *krùxek*, *k'ukček*, *k'olček*, *kapùček*, *curička*.

Kao i druge dijalekte kajkavskoga narječja, i ovaj dijalekt karakterizira znatan broj germanizama, i manje hungarizama. Germanizmi potječu ili iz narodnih govora (ponajčešće bavarsko-austrijskih te srednjonjemačkih dijalekata) te književnoga jezika (Lončarić 1996: 138), npr. *xākeļ* 'željezni klin, kuka', *kušívati se* 'ljubiti se', *vānkuš* 'jastuk', *ambrēla/jambrēla* 'kišobran', *bertija* 'gostionica', *cājt* 'vrijeme', *cūg* 'vlak', *cēngar* 'kazaljka ure', *cīna* 'kositar', *cukāti* 'probadati; natezati, tresti (koga)', *cukor* 'šećer', *rājzati* 'skitati se', *fājten* 'vlažan; moker', *fālda* 'nabor', *gājnk/gānk* 'trijem; hodnik', *xām/xāmi* 'zaprežna konjska oprema', *kāxlica* 'noćna posuda', *nōr* 'lud', *nōrc* 'glupan', *ōber* 'iznad', *pāc* 'rasol, salamura', *pāntleķ/pāntļeķ* 'ukrasna vrpca', *paradājs* 'rajčica', *pārma* 'dio sjenika, štaglja', *pēgla/pēgļa* 'glačalo', *špōtati* 'grditi (koga)', *štikati* 'vesti šivaćim strojem', *špārati* 'štedjeti'.

Primjeri hungarizama: (*j*)*aldómaš* 'kraj, završetak (kakva) posla', *bēreķ* 'bara, močvara, močvarno zemljište', *bēteķ* 'bolest', *bētežen* 'bolestan', *bōta* 'batina', *cāndra* 'prnja; dronjak', *cūle* 'zavežljaj, vrećica', *čīga* 'vitlo', *čūklāf* 'kljast, sakat', *žēžeren* 'poletan, živahan', *fāčuk* 'izvanbračno dijete', *fēla* 'vrsta', *fūreķ* 'cjepanica', *na xārmak* 'brzo, žurno', *xēnati* 'malaksati; prestati, popustiti', *kārīka* 'spona', *kīnčati (se)* 'uljepšavati (se); ukrašavati, kititi (se)', *kōčija* 'kola s konjskom zapregom (najčešće) za prijevoz ljudi', *lāmpaš* 'fenjer', *māža* 'vreća', *mértuk* 'poveća posuda', *morgúvati* 'mrmrati; prigovarati', *pajdāš* 'prijatelj', *pošemēriti se* 'poremetiti se'.

U velikoj mjeri zastupljena je bogata kajkavsku frazeologija. U novijim istraživanjima kajkavske frazeologije (Maresić i Menac 2008) prikupljen je znatan broj frazema vrbovečkih govora, dok ostale govore valja još istražiti. Najvažniji i posebno zanimljivi su lokalni frazemi ili frazemi lokalnoga obilježja, koji su potvrđeni samo u jednome govoru ili u nekoliko bliskih govora, tj. njihov specifičan ostvaraj u odnosu na cjelinu dijalekta i na druge kajkavske dijalekte.

6. Zaključak

Po strukturnim obilježjima gornjolonjskomu dijalektu svojstveno je nekoliko temeljnih obilježja, koja ga izdvajaju u posebnu cjelinu.

Od naglasnih obilježja to su unakrsna metatonija cirkumfleksa i akuta i unakrsna metataksa, promjena mjesta siline kratkoga sloga. Od osnovnoga kajkavskoga *lopàta* i *nositi* u govorima je toga dijalekta dobiveno *lòpata* i *nòsiti*, a od

jàgoda, plàkati dobiveno je *jagòda, plakàti*. Treće je također specifična i važna naglasna pojava – povlačenje siline dugoga sloga s dugosilaznim i starijim akutom prema svršetku riječi. Od starijega, npr. *govêdina* i *pîtamo/mlâtimo* dobiveno je *govêdina* i *pîtamo/mlâtimo*. Na temelju metatonije *mêso* → *mêso* i *mlâtim* → *mlâtim* može se pretpostaviti međustupanj s metatonijom, npr. *mlâtimo* → *mlâtimo* → *mlâtimo*. Međutim »takav međustupanj ne objašnjava pomicanje siline, pa nije ni vjerojatan« (Lončarić 1990: 64).

U vokalizmu su dva vokalna sustava, a razlikuju se diftonzima *ie* i *uo* u drugim slogovima u zelinskim govorima. Ostala temeljna obilježja vokala opisana su pojedinačno.

Konzonantizam ima inventar fonema kao u temeljnome kajkavskom sustavu. Osnovna je razlika depalatalizacija *ʎ* i *ɲ* svojstvena zelinskim govorima.

Od morfoloških obilježja koja su u većoj mjeri svojstvena dijalektu valja izdvojiti prvo lice množine prezenta: u zelinskim govorima nastavak je *-mę*, a u vrbovečkim *-mo*.

Na osnovi dosadašnjih proučavanja sintakse suvremenih kajkavskih govora pojedina temeljna ili specifična sintaktička obilježja prikazuju se u sintaksi padeža (npr. uobičajeni su dijelni genitiv i etički dativ, instrumental sredstva redovito je s prijedlogom) i glagolskih vremena (npr. obična je sintagma *za + infinitiv* umjesto glagolske imenice, infinitiv u službi objekta) na primjerima vrbovečkih govora.

U dijalektu se još uvijek zadržao leksički fond svojstven kajkavskom leksiku tipičnom jezičnoj starini ili je značenjem i uporabom svojstven tomu dijalektu. Obilježje leksika je i uobičajena kajkavska uporaba deminutiva i hipokoristika te germanizama i hungarizama, a usto bogat inventar kajkavske frazeologije.

U konačnici, kao što je i obično u dijalektnom pejsažu nekog jezika, unutar dijalektne cjeline određenoga kajkavskoga dijalekta, u ovome slučaju gornjolonjskoga, moguće je govoriti o konzervativnijim i revolucionarnijim obilježjima koja ovise i o geografskome položaju unutar dijalekata kajkavskoga narječja.

Literatura:

- BRLOBAŠ, ŽELJKA 2008. Govor Vrbovca. u: Maresić, Jela; Mira Menac-Mihalić. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 25–27.
- BROZOVIĆ, DALIBOR; JOSIP LISAC 1981. Začretje. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo, 315–323.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1996. *Jezik Hrvata kajkavaca* (priredio Josip Lisac). Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.
- KALINSKI, IVO; ANTUN ŠOJAT 1973. Zelinski tip govora. *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, 2, Zagreb, 21–37.
- KALINSKI, IVAN 1987. Imenički morfemni sustavi u govoru Črečana. *Rasprave Zavoda za jezik*, 13, Zagreb, 45–48.
- KALINSKI, IVAN 1988. O distribuciji i realizaciji fonema u govoru Črečana. *Rasprave Zavoda za jezik*, 14, Zagreb, 71–77.
- KALINSKI, IVAN 1989. O govoru Donje Zeline i Adamovca. *Rasprave Zavoda za jezik*, 15, Zagreb, 115–120.
- KALINSKI, IVAN 2003. Adamovečki i donjozelinski govor i jezik Domjanićevih kajkavskih pjesama. *Kaj*, 36 (6), Zagreb, 35–47.
- KALINSKI, IVAN; MIJO LONČARIĆ 1994. Vrbovečki kajkavski govor. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, Zagreb, 105–115.
- KALINSKI, IVAN; MIJO LONČARIĆ 1995. Vrbovečki kajkavski govor, u: *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvog pisanog spomenika o Vrbovcu* (urednik Branko Čegec), Vrbovec: Matica hrvatska Vrbovec, 99–113.
- LONČARIĆ, MIJO 1986. Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave Zavoda za jezik IFF*, 12, Zagreb, 5–224.
- LONČARIĆ, MIJO 1990. *Kaj – jučer i danas: Oglеди o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini*. Čakovec: Zrinski.
- LONČARIĆ, MIJO 1992–1993. Prilog južnoslavensko-zapadnoslavenskim odnosima, s posebnim obzirom na slovačko-kajkavske veze. *Croatica*, 23–24, Zagreb, 177–188.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO 2005. *Kajkaviana & alia, Oglеди o kajkavskim i drugim hrvatskim govorima*. Čakovec – Zagreb: Zrinski – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LONČARIĆ, MIJO; ŽELJKA BRLOBAŠ 2010. Govor zelinskoga kraja s posebnim osvrtom na govor Svete Helene. *Sveti Ivan Zelina – povijest i kultura: Zbor-*

- nik radova sa znanstvenog skupa održanog 30. studenoga i 1. prosinca 2006. u Sv. Ivanu Zelini (gl. ur. Ante Gulin). Zagreb – Sv. Ivan Zelina: HAZU – Grad Sveti Ivan Zelina, 319–327.
- MARESIĆ, JELA; MIRA MENAC-MIHALIĆ 2008. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MITRINOVIĆ, VERA 1990. *Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro*. Beograd: Naučna knjiga.
- Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti*: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog 15. prosinca 2000. u Sv. Ivanu Zelini (gl. ur. Ante Gulin), Zagreb: HAZU – Grad Sveti Ivan Zelina, 2003.
- ŠOJAT, ANTUN 1973. O govoru Cerja kod Sesveta. *Rasprave Instituta za jezik JAZU*, 2, Zagreb, 45–51.
- ŠOJAT, ANTUN. Biškupec. (Istraženi mjesni govor za hrvatski jezični atlas, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).
- ŠOJAT, ANTUN. Ivanić. (Istraženi mjesni govor za hrvatski jezični atlas, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).
- ŠOJAT, ANTUN. Vrbovec (Brčevac). (Istraženi mjesni govor za hrvatski jezični atlas, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).

The Gornja Lonja Dialect of the Kajkavian Dialect Group

Abstract

The Gornja Lonja dialect is distinguished by some fundamental characteristics, for which reason this dialect is separated into a special entity of its own.

Based largely on current studies of the Zelina and Vrbovec vernaculars of this dialect and on papers published to date (Kalinski, Lončarić, Šojat), this paper describes the fundamental linguistic properties of the Gornja Lonja dialect at all linguistic levels.

Its accentual properties include cross circumflex and acute metatony and cross metataxis, change of short syllabic stress location. From the basic Kajkavian *lopáta* and *nositi*, the vernaculars of this dialect obtained *lópata* and *nòsiti*, and from *jágoda*, *plákati* they obtained *jagóda*, *plakàti*. The third property is another specific and important accentual phenomenon – stress retraction from

the second syllable with the long-descending and older acute towards the end of the word. For instance, from older *govēdina* and *pītamo/mlātimo*, the vernaculars obtained *govēdina* and *pītāmo/mlātimo*.

Vocalism consists of two vocal systems distinguished by the diphthongs *ie* and *ou* in long syllables of the Zelina vernaculars.

Consonantism consists of an inventory of phonemes equal to the basic Kajkavian system. The main difference is the depalatalisation of *ʃ* and *ɲ* specific to the Zelina vernaculars.

In the context of morphological properties, which are largely characteristic of the dialect, it is important to single out the first person plural present: in the Zelina vernaculars the ending is *-mę* and in Vrbovec *-mo*.

Some basic or specific syntactic properties are shown in the syntax of cases and tenses based on examples from the Vrbovec vernaculars.

The dialect has retained the lexical stock characteristic of the Kajkavian lexis typical of ancient linguistics or by meaning and use peculiar to that dialect. The lexis is characterised by the typical Kajkavian usage of diminutives and hypocorism, Germanisms and Hungarianisms, as well as by a rich inventory of Kajkavian phrases.

In the end, as is common in the dialectal landscape of a language, within the framework of the dialectal entity of a specific Kajkavian dialect, in this case the Upper Lonja dialect, it is possible to consider more conservative and revolutionary properties that also depend upon the geographical position of dialects inside the Kajkavian dialect group.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, gornjolonjski dijalekt, fonologija, morfologija, sintaksa, leksik

Key words: Kajkavian dialect group, Upper Lonja dialect, phonology, morphology, syntax, lexis

